

LUND UNIVERSITY

Gustav Cassel - en mångsidig ekonom

Carlson, Benny

Published in:
Ystads allehanda.

1985

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Carlson, B. (1985). Gustav Cassel - en mångsidig ekonom. *Ystads allehanda*.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

GUSTAV CASSEL

— en mångsidig ekonom

FRÅGAN OM statens roll står i brännpunkten för dagens samhällsdebatt. Gustav Cassel (1866–1945) var en av de livligaste och mest inflytelserika svenska statsdebattörerna under 1900-talets första hälft. Cassel räknades, innan Keynes, kom i ropet, som "världens mest kände nationalekonom". I dag är det ganska tyst om Cassel. Men man kan vara säker på att hans verksamhet satt sina spår i dagens debatt. Låt oss följa spåren bakåt...

Gustav Cassel har gått till historien som en högerliberal som under 20-, 30- och 40-talen med till monoton gränsande regelbundenhet utslungade sitt anstema över allt vad statliga understöd, "fackföreningsmonopolism" och socialism heter. Det finns emellertid en annan Cassel, som, före första världskriget, hyllade fackföreningarna och erkände ett visst släktskap med socialismen. Skillnaden mellan dessa båda Cassel, den "yngre" och den "äldre", är avsevärd, särskilt i förhållande till strömningarna i samtiden, som gick i precis motsatt riktning.

Den "yngre" Cassels ekonomiskpolitiska profil präglades av blandat ursprung. Grundlinjen utstrålade harmonin hos en jämviktsmodell, som kan härledas till Léon Walras. Den byggdes på med drag av tyska historiska skolan – Cassel följde 1898–99 Gustav von Schmollers och Adolph Wagners undervisning i Berlin – som yttrade sig i kritik mot liberalismens atomistiska samhällssyn och formella frihetsbegrepp, i misstro mot konkurrensens "blinda krafter" och krav på socialpolitiska ingripanden till förmån för arbetarklassen. Fackföreningarna spelade huvudrollen i det socialpolitiska program som Cassel gjorde sig till talesman för och här kom påverkan från engelskt håll, från fabianerna Sidney och Beatrice Webb. Allt eftersom den ekonomiska liberalismen tog herraväldet över de borgerliga samhällsdebattörerna bleknade emellertid de institutionalistiska och holistiska dragen i Cassels profil.

Denna utveckling präglade naturligtvis Cassels relationer till staten. I seklets början var han mycket positivt inställd till det "högt organiserade" samhället och intog en pragmatisk attityd till frågan om vilka orga-

nisationer (stat, monopolföretag, kooperation, fackföreningar) som kunde användas för att leda konkurrensen och utvecklingen i önskad banor. Erfarenheterna från åren under och strax efter första världskriget blev dödsstöten för Cassels diltills nyanserade syn på staten. Statliga regleringar, ökat skatetryck, revolutionsmuller och en arbetarklass på marsch drev honom att inta en högst aggressiv attityd till arbetarrörelsen och dess tillämpade redskap, staten.

Vidskepelse

I yngre dar förklarade Cassel statens tillväxt med att de kollektiva behoven (typ infrastruktur, rättsväsen, vissa former av hälsovård) ökar när medborgarnas ömsesidiga beroende och teknikens och vetenskapens betydelse ökar i en ekonomi som industrialiseras.

På äldre dar såg han arbetarrörelsen som den huvudsakliga drivkraften bakom statens tillväxt. Eftersom hans argument nu inordnades i en arsenal inriktad på krig mot staten lösgjordes förklaringarna från den ekonomiska och sociala verkligheten och förankrades i stället i folktrons överklighet. Statens expansion förklarades vara en effekt av vidskepelse och självbedrägeri bland massorna: Tron att staten kan ta pengar från himlen leder till krav på subventioner och understöd. Tron att staten styrs av ett gudomligt förnuft leder till krav på planhushållning. Självbedräge-

riet yttrar sig i lust att hindra enskilda att göra vinst, vilken leder till krav på statlig företagsamhet; resultatet blir att vinsten utplånas helt och hållet. Självbedrägeriet yttrar sig i krav på statliga ingripanden i kristider, vilket är detsamma som att sätta bocken till trädgårdsmästare; kriserna har nämligen sitt ursprung i just statliga ingripanden.

Cassel tillmätte stordrift och planering stor och positiv betydelse i det privata näringslivet, ingen eller negativ betydelse i statsverksamheten. Staten var för honom en koloss på lerfötter, som inte hade på den ekonomiska arenan att göra: Statlig verksamhet är mera bunden av formella föreskrifter och därför handikappad i det rörliga ekonomiska livet. Statliga företag har inte samma framåtanda som privata eftersom de kan räkna på att bli räddade med skattemedel. Och om all ledning samlas på ett ställe – i styrhytten på statsmaskineriet – kommer signalerna från verkligheten att fördröjas och reaktionstiden att förlängas så att en felaktig utveckling korrigeras alltför sent.

Statlig styrning och planering stämplades självfallet också som ett hot mot individernas fria val på arbets- och arbetsmarknaderna. Planhushållning måste även sett de ideologiska förtecknen av sin inneboende logik leda till ekonomisk diktatur och vidare till allmän diktatur.

Också i fråga om statens roll som stabiliseringspolitiskt lokomotiv bytte Cassel om från eldare till bromsare. Redan 1902 föreslog han kontracyklisk omfördelning av offentliga arbeten. Förmodligen hade han snappat upp idén genom sina tyska eller engelska kontakter. Det förefaller inte otroligt att makarna Webb är minsta gemensamma nämnaren till Cassels förslag av 1902 och de s k "1912 års idéer", som pekats ut som gengångare i den socialdemokratiska krispolitiken på 30-talet.

Den "äldre" Cassel förde redan från mitten av 20-talet och till sin död ett ställningskrig mot den nya roll som i teori (Stockholmskolan, Keynes) och praktik tilldelades staten. Det var ett krig där han drevs på teoretisk reträtt och kapitulerade i den bemärkelsen att han tvingades förneka Says lag (utbudet ska-

par sin egen efterfrågan). Men intill slutet höll han fast vid några positioner som visat sig väl underbyggda:

– Keynes teori är inte allmän; tillväxt är det normala tillståndet.

– Det är tveksamt om staten klarar "timingen" i en stabiliseringspolitik.

– Vid balanseringen av statsbudgeten över en konjunkturcykel är det risk för att underskotten skenar i väg så att överskotten aldrig hinner i fatt.

– Stabiliseringen bör sikta in sig på investeringarna och inte tumma på sparandet, som är förutsättningen för all tillväxt.

Cassels ställningstagande i snart sagt varje fråga motiverades av hänsyn till tillväxten. Han såg en avgörande motsättning mellan målen tillväxt och fördelning och var därför benägen att betrakta inkomstutjämnning som över lag skadlig. Skatterna bedömdes mindre efter graden av "rättvisa" och mera efter sin effekt på tillväxten; hög progressivitet hotade de rikas sparande och därmed tillväxten. Socialpolitiken motiverades ytterst av en strävan att öka effektiviteten hos produktionsfaktorn arbete; när arbetarklassen sökte ta sitt öde i egna händer, och därvid tycktes hota produktionsfaktorns kapital, svalnade Cassels socialpolitiska glöd. Socialismen förkastades med motiveringen att den måste vara mindre produktion än kapitalismen, eftersom enskild äganderätt är drivfjädern bakom viljan att arbeta, spara och uppfinna.

Fonder och skatter

Till sist kan man konstatera att åtskilliga av de teman som spökade i Cassels värld fortfarande är i högsta grad levande. Det gäller föraktet för politikererna, som Cassel betraktade som pratkvavar odugliga till att syssla med ekonomi, rädslan för vad en stor fond (pensionsförsäkring) i händerna på en "central myndighet" skulle kunna hitta på, och oron för effekten av höga marginalskatter: Cassel diskuterade redan i början av 40-talet frågan var den yttersta gräns ligger, vars överträdelse knäcker viljan att arbeta och spara, och gissade på 50 procent. Jämför dagens stridsrop: Hälften kvar!

BENNY CARLSON